

PÄÄKIRJOITUS

POTENTIAALINEN VALTA

Pertti Lappalainen

Kevään 2011 eduskuntavaalien tulos ja hallitusneuvottelujen käännteet ovat olleet erittäin mielenkiintoista aineistoa politiikkaa seuraaville kansalaisille. Tässä lehdessä politiikan tutkimuksen ammattilaiset Kyösti Pekonen ja Jouni Tili esittävät omat vaaliarvionsa, joiden yksi yhteinen piirre on se, että vaalituloksella on selvä merkki kontingenssin vahvistumisesta suomalaisessa äänestyskäyttäytymisessä. Toisin sanoen vaalituloksen ennustettavuus on heikentynyt ja sen satunnaisuus vahvistunut; on entistä enemmän erilaisia vaalituloksen mahdollisuuksia. Tätä voidaan pitää kansalaisyhteiskunnan voimannäyttönä, eli kun kansalaisyhteiskunta vilkastuu, politiikan kontingenssi yltyy.

Helsingin Sanomien (6.6.2011) toimittaja puolestaan kirjoitti, että hallitusneuvottelujen sujuvuus on vain muisto menneisyydestä. Lehdessä haastateltu poliittisen historian tutkija Vesa Vares sanoi osuvasti, että ”nykyään miltei kaikki koalitiot ovat mahdollisia, eikä kukaan tiedä, mihin tämä ruletti päättyy”. Kontingenssi ei pääty vain äänestystulokseen vaan – kuten viime keväänä ja alkukesänä nähtiin – jatkuu vielä kiivaana senkin jälkeen muodostettaessa hallitusta.

Kun perussuomalaisten jääminen oppositioon näytti ilmeiseltä, Jukka Tarkka pohti Yle Radio 1:n (30.5.2011) haastattelussa mielenkiintoisella tavalla puolueen asemaa. Hän sanoi, että hallitusneuvottelijat joutuvat ottamaan perussuomalaiset huomioon hallitusohjelmassa ja sen toteuttamisessa. Tämähän tarkoittaa sitä, että kun puolue päätyi oppositioon, se ei jäänyt ilman valtaa. Jos hallituspuolueet vähät välittäisivät perussuomalaisista, niille kävisi melko varmasti kalpaten seuraavissa vaaleissa. Toisin sanoen hallituspaikka ei välttämättä ole valta-aseman tae.

Edellä kuvattua tilannetta voidaan hahmottaa teoreettisesti *potentiaalisen vallan* käsitteen avulla. Siihen saadaan aineksia Hannah Arendtin teoriasta, jossa hän yhdistää toiminnan ja vallankäytön. Teoksessaan *Human Condition* (1958) Arendt pääättelee, että valta on *potestas* tai *potentia*. Hän selventää sitä kreikankielisellä termillä *dynamis* ja saksankielisellä sanalla *Macht* (joka juontuu sanoista *mögen* ja *möglich*, mutta ei *machen*-sanasta). Juuri nämä dynaamisuus- ja mahdollisuusulottuvuudet ovat keskeisiä, koska ne tekevät vallasta relatiivisen ilmiön. Arendt tähdentää, että valtaa on olemassa siellä missä ihmiset elävät niin lähekkäin, että heidän on mahdollista toimia yhdessä. Juuri toiminta johtaa vallan muodostumiseen. Ihmisten eriytyessä ja hajaantuessa valta katoaa. Teoksessaan *Crisis of Republic* (1969, 143) Arendt jatkaa, että ”valta ei tarkoita vain inhimillistä kykyä toimia vaan toimia yhdessä. Valta ei koskaan ole yksilön ominaisuutta; se kuuluu ryhmälle ja on olemassa vain niin pitkälle kuin ryhmä pysyy yhdessä.”

Arendtin esittämä vallan perusta, ryhmätoiminta, on siis ymmärrettävä liikkeessä olevana kansalaisten yhteistoimintana, siis kansalais-toimintana. Se ei ole pysyviin funktionaalisiin sektoreihin jaettua ryhmävaltaa, koska toiminta on alati muuttuvassa tilassa. Näin ollen valta on potentiaalista. Mitä erilaisimmat toimintakombinaatiot voivat siten olla mahdollisia. Ennakolta ei voida tietää, missä valta aktualisoituu. Näin ollen vallankäyttö ei ole ylihistoriallinen hierarkkinen pyramidi, jonka olemassaolo jatkuu lineaarisella aikajanalla hamaan tulevaisuuteen muuttumattomana. Valtasuhteet sen sijaan ankkuroituvat tiettyyn aikaan ja paikkaan. Ne muodostuvat tilanteittain. Ainutkertaiset tilanteittaiset valtasuhteet rikkovat formaalin, normiston määrittämän valtarakennelman.

Arendtin vallan potentiaalisuudesta voidaan erottaa kaksi ulottuvuutta. Ensiksi valta tarkoittaa mitä erilaisimpien olemassa olevien rintamien ’organisoimaa’ yllätystä tai poikkeusta. Niistä tulee valtatekijöitä silloin, kun muut joutuvat huomioimaan ne omassa toiminnassaan eli ryhmittymien välisen suhteen muodostuminen aktualisoi samalla myös valtasuhteen. Jokin ryhmittymä voi siis olla valtapotentiaali, tulevaisuudessa piilevä uhkatekijä toisille. Helsingin Sanomien pääkirjoitus (18.6.2011) viittasikin juuri tähän seikkaan, kun siinä todettiin, että kuutta hallituspuoluetta ”sitoo yhteen perussuomalaisen pelko ja

pelko uusista vaaleista. Niissä perussuomalaiset saattaisivat lisätä kannatustaan entisestään.”

Toiseksi vallan potentiaalisuus tarkoittaa uusien toimintaryhmittymien mahdollista muodostumista, ihmisten mahdollisuutta toimia mitä moninaisimmilla tavoilla. Poliittikkahan on tilannesidonnaista, minkä vuoksi toimijoilla pitää olla arviointitaitoa. Tästä seuraa, että poliittiset toimijat joutuvat pohtimaan, miten eri osapuolet mahdollisesti suhtautuvat kuhunkin tilanteeseen. Ne arvioivat, syntyykö mahdollisesti erilaisia toimintakoalitioita, jotka pyrkivät reagoimaan kyseiseen tilanteeseen. Kuhunkin poliittiseen tilanteeseen liittyy siis vallantavoittelijoiden muodostumisen ja niiden toiminnan arviointi.

Arendtin erittelemää yhtä kansalaistoiminnan muotoa, kansalaistottelemattomuutta, voidaan pitää esimerkkinä tällaisesta potentiaalisesta vallasta. Kansalaistottelemattomuutta puhkeaa aina silloin, kun huomattava määrä kansalaisia on vakuuttunut, että normaalit muutoskanavat eivät enää toimi ja että epäkohtia ei korjata tai päinvastoin hallitus toimii tavoilla, joiden legitimitettä voidaan vahvasti epäillä. Tästä näkökulmasta perussuomalaisten jytkeyttö on eräänlaista kansalaistottelemattomuutta. Onhan se selkeä kriittinen kannanotto normalisoitunutta, rutinoitunutta ja konformistista puolue- ja poliittista järjestelmää kohtaan, ellei vastaan. Äänestämällä on voimaa, varsinkin yllättävällä äänestämällä, joka pitää poliittiset toimijat varpaillaan ja pakottaa arvioimaan omien ratkaisujensa seurauksia. Demokratian kannalta se on luonnollisesti hyvä asia.

Vallan potentiaalisuus on erityisesti kansalaistoiminnan näkökulmasta oleellinen ulottuvuus. Kun Ulrich Beck kirjoittaa *Nykyajan jäljillä* (1995) teoksessa politiikan uudelleenkeksimisestä ja alapolitiikasta, hän tavallaan konkretisoi tai jatkaa Arendtin teoretisointia. Beckin mielestä kansalaisten oma-aloitteiset toimintaryhmät ovat ottaneet vallan. Ne ovat tuoneet keskusteluun kysymyksen maailman uhanalaisuudesta. Nykyään pinnalla olevat tulevaisuuden teemat ovat peräisin pikkuryhmiltä, jotka uhmaavat etabloitunutta eliittiä. Tämä tarkoittaa sitä, että alapolitiikka on saavuttanut voiton.

Kansalaisten oma-aloitteisuus ja itseorganisoitumiskyky ovat muuttaneet valtasuhteita radikaalisti. Itseorganisoituminen alkaa kaikkein tavallisimmista arkipäivän ongelmista, kuten esimerkiksi koulukysymyksistä, vuokralaisten tilanteesta tai liikennemääräyksistä. Valtio ei joudu kohtaamaan vain perinteisiä organisaatioita, kuten ammattiliittoja, kirkkoja ja joukkotiedotus-

välineitä. Valtion on kohdattava lukemattomia uusia toimijoita, kuten urheilijoiden, homojen, asekauppiaiden, autoilijoiden, vammaisten, vanhempien, veronkiertäjien, eronneiden, luonnonsuojelijoiden ja terroristien yhteenliittymiä. Näin muodostuu tuhansia uusia valtakeskuksia. Myös tämä kertoo kansalaisyhteiskunnan voimasta.

Tämä on myös tehnyt poliittisesta toiminnasta hyvin kontingenttia. Beck jatkaa, että enää ei ole mitään keskusta, joka ennakoisi, valvoisi ja päättäisi. Erilaisten valtakeskusten olemassaolo näkyy siten, että hallinto joutuu kaikilla tasoilla varautumaan laatimiensa suunnitelmien vastustamiseen kansalaisyhteiskunnassa. Esimerkiksi uudet moottoritiet, ydin-, jätteenpolttu- ja kemian laitokset sekä biotekniset tuotanto- ja tutkimuslaitokset törmäävät laitosten vaikutuksille alttiiden väestöryhmien vastarintaan.

Kaikista kansalaistoiminnan saavutuksista huolimatta näinä myllerysten aikoina joutuu kysymään: jyräävätkö markkinavoimat sittenkin kansalaisyhteiskunnan?